

ИҚТИСОДИЁТДА ИННОВАЦИЯЛАР

1 СОН, 4 ЖИЛД

ИННОВАЦИИ В ЭКОНОМИКЕ
НОМЕР 1, ВЫПУСК 4

INNOVATIONS IN ECONOMY
VOLUME 4, ISSUE 1

TOSHKENT-2021

ИҚТИСОДИЁТДА ИННОВАЦИЯЛАР
ИННОВАЦИИ В ЭКОНОМИКЕ
INNOVATIONS IN ECONOMY
№ 1 (2021) DOI:<http://dx.doi.org/10.26739/2181-9491-2021-1>

Бош мухаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Гулямов Сайдахрар Саидахмедович
Академик

Бош мухаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Вохидова Мехри Хасановна
Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа
доктори

"Иқтисодиётда инновация" журнали таҳрири маслаҳат кенгаши
Международный редакционный совет журнала "Инновация в экономике"
International Editorial Board of the Journal of Innovation in Economics

08.00.01 - Иқтисодиёт назарияси / Экономическая теория / Economic theory

Назаров Ш.Х. - и.ф.д.
Гафуров У.В. - и.ф.д., профессор
Мустафакулов Ш. И. - и.ф.д., доцент
Сайфуллаева М.
Маматкулов И.А.

Nanuli Khizanishvili - Doctor of Economic Sciences, Tbilisi Iv. Javakhishvili State University. Faculty of Economics
Екатерина Гениадьевна Господарик -
к.э.н., доцент, заведующая кафедрой
аналитической экономики и
эконометрики экономического
факультета БГУ

08.00.02-Макроиктисодиёт / Макроэкономика / Macroeconomics

Салимов Б. Т. - и.ф.д., профессор,
Назаров Ш. Х. - и.ф.д.
Худайназаров А.К. - и.ф.д.
Худойқулов С. К. - и.ф.н. доцент,
Валиев Б. - PhD.
Сафарова Н.Н.

Зубиташвили Тамар - доктор
туристических наук, Телавский
государственный университет, Грузия

08.00.07-Молия. Бухгалтерия хисоби. / Финансы. Бухгалтерский учет/ Finance. Accounting

Жиянова Н.Э. - и.ф.н., доц.

08.00.09-Жаҳон иқтисодиёти / Мировая экономика / World economy

Мурадова Х.М. - и.ф.д., профессор
Шарифхўжаев Ш.О. - и.ф.д.

Сардор Азам - и.ф.д.
Вохидова М.Х. - PhD.

08.00.10-Демография. Мехнат иқтисодиёти / Демография. Экономика труда /
Demography. Labor Economics. 08.00.13-Менежмент / Менеджмент / Management

Гулямов С.С. - академик
Умурзаков Б.Х. - и.ф.д., профессор,
Каршиев М.Э.

Маматкулов И.
Фойиназаров С.Б. - PhD
Кадирова З.А. - PhD

Сахифаловчи: Абдулазиз Мухаммадиев

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр. 1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr. 1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

1.Хайдаров Зохир СОЗДАНИЕ МЕХАНИЗМА ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ ДЛЯ БАНКОВСКОЙ СФЕРЫ: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ	4
2.Абидов Абдужаббор Абдухамидович ЯШАШ ДАРАЖАСИНИ АНИҚЛАШ МОДЕЛИНИ ЯРАТИШ МУАММОЛАРИ.....	9
3.Халимжонов Дилшод Эргашбекович, Абдувохидов Акмал Абдулазизович ЎЗБЕКИСТОНДА ХОРИЖИЙ ИНВЕСТОРЛАРНИНГ ҲУҶУҚЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ: МУАММОЛАР ВА ЕЧИМЛАР	15
4.Ирматов Афзал Ҳикматуллаевич ЖАҲОНДА ИННОВАЦИОН ИҚТИСОДИЁТНИ БАРҚАРОР РИВОЖЛАНТИРИШ: ЎЗБЕКИСТОННИНГ ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ ЮКСАЛИШИННИГ КОНЦЕПТУАЛ ОМИЛ	24
5.Nigora Maxmasobirova YEVROPA AGROSANOAT KLASTERLARINING RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI VA ULARNING MINTAQAVIY IQTISODIYOTDAGI AHAMIYATI	30
6.Ализкулов Баҳтиёр Ҳушвактович, Сиддиқов Аскар Аҳрорович КЛАСТЕР ЁНДОШУВИ АСОСИДА АГРОТУРИЗМНИГ РИВОЖЛАНТИРИШГА ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ ЖАЛБ ҚИЛИШ ХУСУСИЯТЛАРИНИ БАҲОЛАШ	40
7.Нурмухаммидова Мухтабар Ҳасановна, Мамажонова Саида Вахобжоновна, Бекмухаммедова Барно Ўқтамовна ИҚТИСОДИЁТДА ГОЛЛАНД КАСАЛЛИГИНИНГ НАМОЁН БЎЛИШ ШАРТ-ШАРОИЛЛАРИ ВА ОМИЛЛАРИ	49
8.Каримова Азиза Махомадризоевна НЕОБХОДИМОСТЬ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КРЕДИТНОЙ ПОДДЕРЖКИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ СФЕРЫ ТУРИЗМА	56
9.Уразматов Жонибек Мусурманович ҚЎШИЛГАН ҚИЙМАТ СОЛИФИНИ УНДИРИШ МЕХАНИЗМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЙЎЛЛАРИ	63
10.Муминова Наргиза Махсуджоновна ТЎҚИМАЧИЛИК МАҲСУЛОТЛАРИГА ТАЛАБНИ ШАКЛАНТИРИШДА ХАЛҚАРО МАРКЕТИНГ ТАМОЙИЛЛАРИ.....	70
11.Рахматов Камолиддин Ўралович, Абдувохидов Акмал Абдулазизович ПАНДЕМИЯ ВА ПАНДЕМИЯДАН КЕЙИНГИ ДАВРЛАРДА ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЁТИНИНГ РИВОЖЛANIШ ИСТИҚБОЛЛАРИ ВА ИМКОНИЯТЛАРИ	77
12.Бердиев Жасур Кўлдошевич СОВРЕМЕННЫЕ СТИЛИ УПРАВЛЕНИЯ ГОСТИНИЧНЫМ ПРЕДПРИЯТИЕМ	84

ИҚТІСОДИЁТДА ИННОВАЦИЯЛАР ИННОВАЦИИ В ЭКОНОМИКЕ INNOVATIONS IN ECONOMY

Абидов Абдулжаббор Абдухамидович
доцент, техника фанлари номзоди, ТДИУ
E-mail: abidov53@list.ru

ЯШАШ ДАРАЖАСИНИ АНИҚЛАШ МОДЕЛИНИ ЯРАТИШ МУАММОЛАРИ

For citation: Abidov Abdujabbor Abduxamidovich. PROBLEMS OF CREATING A LIVING STANDARDS MODEL. Journal of innovations in economy. 2021. Vol. 4, Issue 1. (9-14) pp.

 DOI 10.26739/2181-9491-2021-1-2

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақола ақолини яшаш даражасини аниқлаш моделини түзишга бағишенген. Катта маълумотлар омборини қўллаш муаммолари, рақамли платформалар асосини ташкил қилувчи электрон хукуматнинг коммуникация моделлари, BIG DATAлар, рақамли иқтисодиёт масалалари, маълумотлар тузилмаларини танлаш, ўзаро боғлашни формал моделлаштириш усуллари ҳам мувофиқлаштирилган. Натижада сифатида халқаро қашшоқлик чегарасини аниқлашда камбағалликни ўлчаш қўлланмасида келтирилган қашшоқлик критерияларини қўллаб модел яратилган.

Калит сўзлар. Рақамли иқтисодиёт, электрон хукумат, маълумотлар омбори, BIG DATAлар, камбағаллик, қашшоқлик даражаси, коммуникация моделлари, рақамли платформалар, формал моделлаштириш, бошқарувни инновацион методлари, алгоритмик ёндошувлар, маълумотлар тузилмалари, самарадорлик, рақамлаштириш усул ва воситалари.

Абидов Абдулжаббор Абдухамидович
доцент, техн. кандидат наук, ТДИУ

ПРОБЛЕМЫ СОЗДАНИЯ МОДЕЛИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ЖИЗНЕННОГО УРОВНЯ

АННОТАЦИЯ

Данная статья посвящена разработке модели определения уровня жизни населения. Также рассмотрены проблемы использования хранилищ данных, коммуникационные модели электронного правительства, составляющие основу цифровых платформ, большие данные, вопросы цифровой экономики, выбор структур данных, методы формального моделирования взаимосвязей. В результате была разработана модель с использованием критерииев бедности, изложенных в руководстве по измерению бедности, при определении международной черты бедности.

Ключевые слова. Цифровая экономика, электронное правительство, хранилище данных, большие данные, бедность, уровень бедности, коммуникационные модели, цифровые платформы, формальное моделирование, инновационные методы управления, алгоритмические подходы, структуры данных, эффективность, методы и инструменты оцифровки.

PROBLEMS OF CREATING A LIVING STANDARDS MODEL

ABSTRACT

This article is devoted to the development of a model for determining the standard of living of the population. The problems of using data warehouses, communication models of e-government that form the basis of digital platforms, big data, issues of the digital economy, the choice of data structures, methods of formal modeling of relationships are also considered. As a result, a model was developed using the poverty criteria set out in the Poverty Measurement Toolkit when determining the international poverty line.

Keywords. Digital economy, e-government, data warehouse, big data, poverty, poverty rate, communication models, digital platforms, formal modeling, innovative management methods, algorithmic approaches, data structures, efficiency, methods and tools of digitization.

Кириш

2020 йил 27-феврал куни бўлиб ўтган видеоселектор йиғилишида Ўзбекистон Президенти мамлакатимиз аҳолисининг 12-15 фоизи ёки 4-5 миллиони камбағалликда эканини таъкидлади”[1]. Демак, уларнинг кунлик даромади 10-13 минг сўмдан ошмайди.

“Қашшоқлик” сўзининг ягона таърифи йўқ. Уни баҳолашни ўтказиш учун бир қатор аниқ белгиланган кўникмалар ва услублар керак[2]. Кимнинг камбағал ва кимнинг кимдан камлигини аниқлаш учун истеъмол (даромад) ҳақидаги билимга асосланаб, камбағаллик чегарасини аниқлаш зарур, бу одатда “қашшоқлик чегараси” деб номланади.

Мазкур масала бўйича шуғулланаётган вазирликлар, турли уюшмалару нодавлат ташкилотлари статистик ахборотларга суюниб иш кўришлари сир эмас. Интернет тармоғи сайтларига қўйиладиган бу маълумотлар ойлардан йиғилиб умумлаштиралиди. Бошланғич маълумотлар эса маҳалла, туман ҳокимиияти даражасида тўпланади, аниқланади.

Аҳолини қашшоқлик даражасини аниқлашда қанча параметрлар кўриб чиқиши, ҳисобга олиш лозимки, буларга фуқаронинг ойлик маоши, пенсия миқдори, давлат молия кўмаги, бандлиқдан кўмак, ҳомий саҳовати, ҳокимиятни қўллаб қувватлаш ва бошқалар киради. Мисол учун, уй ажратиш, ёки бор уйни таъмирлаб бериши, маиший техникадан ёрдам ва турли шаклдаги бошқа кўмакларни келтириш мумкин. Ундан ташқари ҳаражатларни акс эттирувчи параметрлар ҳам борки уларни ҳам назарга олиш зарур. Булар: озиқ овқат маҳсулотларига пул, кийим-кечак хариди, транспортда юриш сарфи, коммунал хизмат ҳаражати, соғлиқни сақлаш ва дам олиш уйлари, саёҳатлар сарфи, солиқ тўлови миқдори ва бошқалар.

Буларни ҳисобга олиш, бу ахборот ойма-ой маълумотлар базасида сақлаш, сўнгра ҳисоблашлар орқали қашшоқлик даражаси аниқланади. Шу жараёнлар бари моделлаштириш орқали бажарилиш лозимлигини қуидаги кўрамиз.

Мавзунинг ўргангандараси

Муаллиф катта маълумотлар технологияларини аҳолини қашшоқчиликни аниқлаш ва моделлаштириш бўйича хорижий ва маҳаллий материалларнинг катта рўйхатини таҳлил қилди.

Қашшоқлик чегарасининг энг кўп ишлатиладиган таърифлари эса қуидагича[1].

- Озиқланишга асосланган камбағаллик даражаси. Қашшоқлик муайян шаклларга эга ва очлик ана шундай шакллардан биридир. Бундай ҳолда, фаровонлик киши бошига кунлик калория миқдори сифатида ўлчанади ва ушбу аҳоли учун кунлик минимал энергия талабига таққосланади. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалиги ташкилоти кунига ўртacha 1800 килокалория миқдорини белгилайди, бунда эҳтиёжлар ёши, жинси ва фаоллик даражасига мослаштирилади.

- Халқаро камбағаллик чегараси. Ушбу камбағаллик чегараси Жаҳон банки томонидан халқаро таққослашлар учун ишлатилиб, қашшоқлик чегараси 1.25 АҚШ доллари билан, камбағаллик чегараси кунига топилган 2.5 АҚШ доллари миқдори ҳисобланади. Шу билан бирга, ҳозирги вақтда, турли мамлакатларнинг ривожланиш хусусиятлари ва босқичларини ҳисобга олган ҳолда, бошқа қашшоқлик чегараларидан ҳам фойдаланилмоқда. Хусусан,

ўртача даромад даражаси пастроқ бўлган мамлакатлар учун камбағаллик даражаси кунига 3,2 АҚШ доллари ва ўртача юқори даромад даражаси бўлган мамлакатлар учун кунига 5,5 доллар миқдорида белгиланган.

Одатда Европада қўлланиладиган яна иккита таъриф: нисбий камбағаллик чегараси ва қашшоқликнинг субъектив чегараси бор”[1].

Ўзбекистондаги камбағаллик даражасини ўлчашга келсак, бу ерда факат дастлабки иккита усул қўлланилади. Озиқланишга асосланган усул натижалари шуни кўрсатадики, республикада камбағаллик даражаси 11,4 фоизни ташкил этади[1].

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Европа Иқтисодий Комиссияси томонидан Нью-Йорк ва Женевада “Камбағалликни ўлчаш бўйича қўлланма”да[2] 2017 йилда нашр этилди.

ЎзР Статистика давлат қўмитаси маълумотларига[3] кўра, республика аҳолисининг ҳар бирига 2016 йилда ўсимлик ёғи 24кг, шакар 92 кг, сут маҳсулотлари 280кг хўл-мевалар 149 кг, савзовот 334 кг, гўшт 44кг тўғри келган.

Нодавлат, нотижорат халқаро ташкилот[4] маълумотларига кўра камбағалликни камайтириш, кам таъминланганлар ёрдам сифатида давлат томонидан кўрсатилаётган ғамхўрликлар қўйидагилар билан аниқланади. Молиявий минимал ойлик маошнинг 60, 100,120 фоизи миқдорида 1,2 ва 3 та фарзанди борларга пул тўлаш. Ўз ҳолатини тиклаб олиш учун қўмак тарзида паст фоизли кредитлар бериш. Ҳар бир туманда 25 оила уйини ремонт қилиш, авария ёки эскирган жойда яшаётганлардан 5 та оиласга уй-жой ажратиш, 70та оиласга майший техника сотиб олиб бериш. Бироқ, бу ёрдам 1% аҳолига тегишли, холос. Таълим тизимдаги қўмаклар: кам таъминланганларни ўқув қуроллари билан рағбатлантириш, пастки синф ўқувчиларини қишки кийим ва пойафзал билан таъминлаш, болалар боғчаси ва интернетларга пулсиз қатнаш хукуқини бериш. Яна қуйидаги қўмаклар: жамоат ишларини ташкил этишда ишсиз деб тан олингандарга бандлик хизмати йўлланма бериб вақтингчалик ишларга жалб қилиш(2 ҳафтадан 3-ойгача), касб-корни эгаллаш учун ўқув курсларга бепул жойлаш.

Бундай муаммолар ҳамон ачинарли даражада: потенциал иш кучига эга шахсларнинг юқори даражадаги ишсизлиги, ноформал секторда ишловчиларнинг катта улуши, мутахассисликлар квалификациясини бериш, тақдим этиш тизимини йўқлиги, миграциянинг ҳисобга олиш тизимини ўз ҳолига ташлаб қўйилгани, меҳнат бозори ҳажми ва тузилиши бўйича аниқ маълумотлар мавжудмаслиги.

Нодавлат ва нотижорат халқаро ташкилот яна республиканинг ўн бир млндан ортиқ аҳолиси тўйиб емаслигини таъкидлайди[1].

Бугунги кунда, замонавий дунё истеъмолчиларнинг кенг қатламлари билан ажralиб турадики, социал адолат нуқтаи назари ва инсоф-диёнатдан келиб чиқиб уларнинг манфаатлари ҳам ҳисобга олиниши учун хизматлар ва хизматлар билан катта маълумотлар ва замонавий дастурий маҳсулотлардан фойдаланмасдан тасаввур қилишнинг иложи йўқ. Шунинг учун BIG DATAлар тўғрисида турли маълумотлар таҳлили зарур бўлади. N. Couldry и A. Powellнинг илмий ишлари “катта маълумотлар базалари” тушунчаларини таҳлил қилишга, шунингдек, катта маълумотлар базаларининг вужудга келиш вақтларига бағишиланган [5]. В. Hesse, R. Moser ва W. Riley[6] ижтимоий жараёнларнинг ривожланишига катта маълумотлар кириб келиш сабабларини ва амалиётини ўрганишган.

Маҳаллий олимлар — Гулямов С.С., Алимов Р.Х., Бекмуратов Т.Ф., Бегалов Б.А., Жуковская И.Е. ва бошқаларнинг ишларида[7,8] тармоқ ахборот тизимлари ва технологияларини турли соҳаларда самарали ишлаши учун дастурий таъминотини муқобилластиришга бағишиланган.

Масаланинг қўйилиши. Республикамиз аҳолисининг камбағаллик даражасини ўлчаш, мониторингини олиб бориш жараёнини АҚТ негизида моделластириш масаласини кўриб чиқиши.

Масаланинг мақсади. Фуқаро тўғрисида тўлиқ маълумот йиғиш, камбағаллик электрон базасига киритиш, у ҳакида анкета юритиш, иш берувчи корхона ва ташкилотлар реестридан ахборот олиш, унинг фаолияти тарихини тиклаш ва бошқалар.

Тадқиқот методологияси

Тадқиқотнинг методологик базаси ижтимоий-иқтисодий ҳодисалар ва уларнинг ривожланиши, ўзаро боғлиқлик ва ўзаро боғлиқликдаги илмий тадқиқотларни тақдим этишга имкон берадиган тизимли ва таҳлилий ёндашувдир.

Тадқиқот методологияси ахборот тизимларининг ривожланиши ва самарали ишлаши соҳасидаги замонамизнинг етук олимларининг нашрларида акс эттирилган янги билимлар,

илмий ютуқлартамойиллари билан белгиланади. Услубий асос сифатида бошқарув объектларида ахборот хавфсизлиги билан шуғулланадиган замонавий олимларнинг ишланмалари, Ўзбекистон Республикасининг ахборот-коммуникация технологиялари соҳасини ривожлантириш бўйича қонунчилик ва норматив ҳужжатлари киритилган.

Ушбу мақолани ёзиш пайтида мантиқий, қиёсий, иқтисодий ва математик таҳлил усуллари кўлланилган.

Таҳлил ва натижалар

Электрон тизимда ахборот алмашиш, ҳисоботлар тузиш ва керакли органлари билан алоқалар ўрнатиш вазифалари ҳам анчагина масалаларни ўз

ичига олади. Таклиф этилаётган модел орқали фуқаронинг(унинг оиласининг) бор даромади ва ҳаражатлари тўғрисидаги маълумотларни ҳисоблаш, солиштириш учун 1-расм кўринишидаги матрица сифат шаклни танлаймиз. Бу шаклнинг қатори йил, устуни ой деб кўрилади. Шу тавсифлар асосида фуқаронинг умри давомида ойма-ой йиғиладиган даромадлари микдори $\{D\}$ -кўплиги билан, ҳаражатлари $\{H\}$ -белгилансин.

$$\{D\} = (D_{11}, D_{12}, \dots, D_{1k}, D_{21}, D_{22}, \dots, D_{2k}, \dots, D_{m1}, D_{m2}, \dots, D_{mk}) \quad (1)$$

$$\{H\} = (H_{11}, H_{12}, \dots, H_{1k}, H_{21}, H_{22}, \dots, H_{2k}, \dots, H_{m1}, H_{m2}, \dots, H_{mk}) \quad (2)$$

D_{ij} – фуқаронинг i йил j – ой бўйича топган даромадлари йиғиндисини англашиб, у (3) формула билан акс эттирилсан.

$$\begin{aligned} \{D_{ij}\} = & (O_{ij}, P_{ij}, QD_{ij}, DF_{ij}, DB_{ij}, DT_{ij}, HF_{ij}, BB_{ij}, HY_{ij}, HR_{ij}, \\ & HT_{ij}, YO_{ij}) \end{aligned} \quad (3)$$

H_{ij} – фуқаронинг i йил j – ой бўйича топган даромадлари йиғиндисини англашиб, у (4) формула билан акс эттирилсан.

$$\begin{aligned} \{H_{ij}\} = & (OO_{ij}, KB_{ij}, TX_{ij}, KX_{ij}, CG_{ij}, CC_{ij}, TYU_{ij}, JM_{ij}, AB_{ij}, \\ & OP_{ij}, JP_{ij}) \end{aligned} \quad (4)$$

(1), (2) формулаларда ва 1-расмда i нинг ўзгариш диапазони 1дан m гача, j эса 1дан 12 гача($k=12$) ўзгаради.

(3) формуладаги параметрларни қисқача тавсифи куйидагича.

O-фуқаронинг ойлик маоши, P-пенсия микдори, QD-кўшимча даромад, DF-давлат молия кўмаги, DB-бандликдан кўмак, DT-мактаб/мактабгача таълимдан кўмак, HF- ҳомий саҳовати, BKN- кам фоизли банк кредити, HY-ҳокимиятдан уй ажратиш, HR- ҳокимият уйни таъмирлаб бериши, HT- майший техникадан ёрдам, YO- турли шаклдаги бошқа ёрдамлар бўлсин. Аслида, бирор кўшимчалар пайдо бўлса, (3),(4) формулаларга кўшимча киритилиши мумкин.

(4) формуладаги параметрлар ҳаражатларни акс эттиради: Уларни қисқача тавсифи куйидагича.

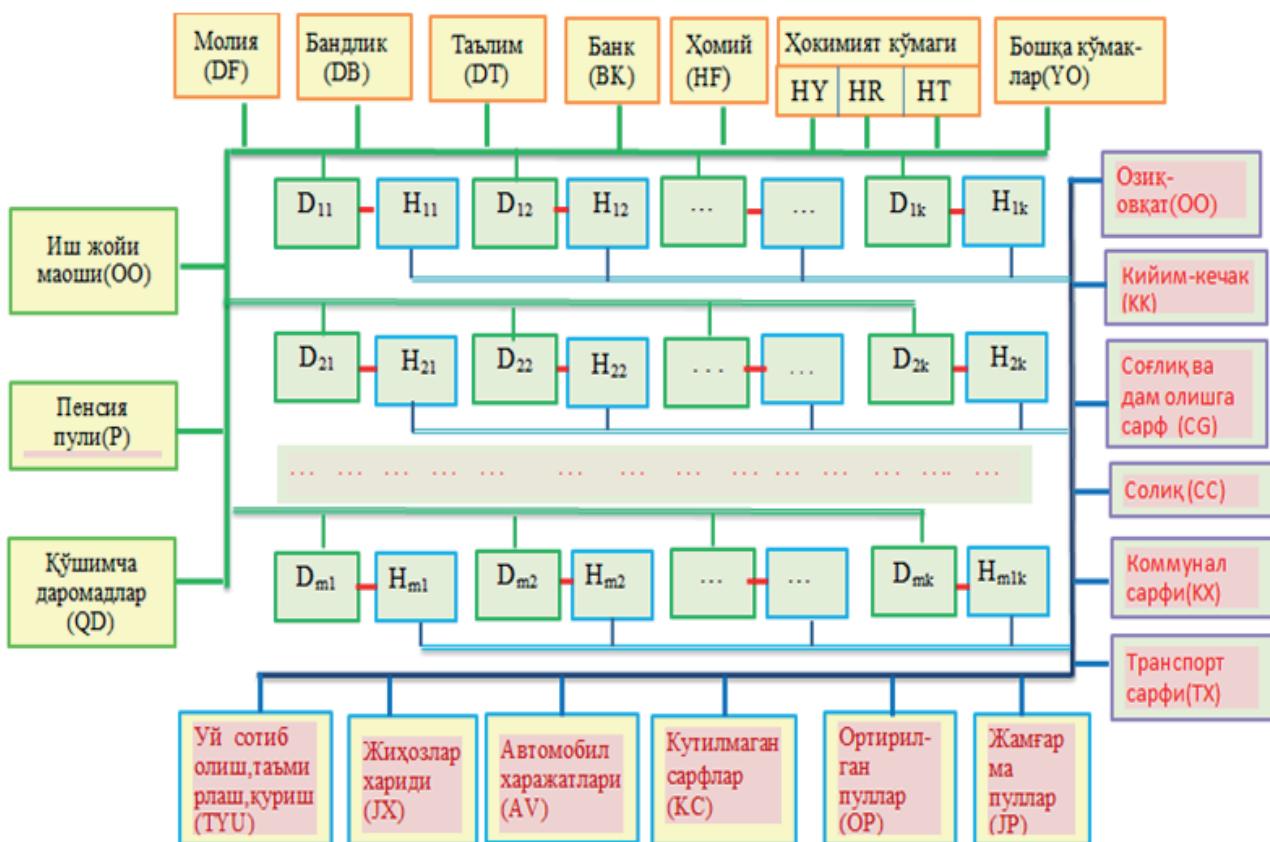
ОО- озиқ овқат маҳсулотлари, KB- кийим-кечак хариди, TX-транспортда юриш сарфи, KX-коммунал хизмат ҳаражати, CG-соғлиқни сақлаш ва дам олиш уйлари, саёҳатлар сарфли, CC- солиқ микдори, TYU- уй сотиб олиш, таъмирлаш ёки қуришга сарфланган пул, JX- уй жиҳозлари, мебеллар ҳаражати, AB- автомобил ёки ёкилғи ҳаражати, KC- кутилмаган сарфлар, OP- ҳаражатлардан шу ойда ортган пул, JP-ойма-ой жамғарилаб борилаётган пул.

Қашшоқлик даражасини ой якунига кўра аниқлаш маъқул. Чунки, маош олиш, пенсия пули, турли идоралардаги кўмак ҳисоботлари ойма-ой ҳисобланади.

Ўртacha кунлик даромад ва сарф-ҳаражатлар учун DREY, HREY параметрларин киритиб, куйидаги ҳисоблашларни амалга оширамиз.

$$DREY = D_{ij}/Kson, \quad (5)$$

$$HREY = H_{ij}/Kson, \quad (6)$$

1-расм. Фуқароларнинг даромад ва ҳаражатларини мониторингини олиб бориш жараёнини рақамли тизимлаштириш модели

(5), (6) –формулалардаги Kson — i- йил j- ойдаги кунлар сони бўлиб, уни унинг ўзгариш диапозони 28,29,30 ва 31га teng.

Қашшоқликни биринчи ўлчамида, фуқаронинг истеъмол қилган озиқ-овқати таркидаги килокарийларни ҳисобга олиб, озиқланишга асосланган камбағаллик даражасини аниқлаш зарур эди. Бунинг учун Nis параметрини киритамизки у 1800 килокарийли озиқ-овқат маҳсулотларига сарфланадиган пул миқдорининг доллардаги эквиваленти бўлсин. Бу маҳсулотлар таркиби халқаро стандартларга жавоб бериб, сифати яхши ва эксперталар баҳосига асосида танланган бўлиши шарт. Бу ҳолда (7) формуладаги, HOLAT1 -параметри қашшоқликни озиқланиш даражасини ифодаласин.

$$HOLAT1 = \begin{cases} \text{“Қашшоқ”, агар } HREY/Nis \leq 1 \\ \text{“Қашшоқ эмас”, агар } HREY/Nis > 1 \end{cases} \quad (7)$$

Халқаро қашшоқлик чегарасини аниқлашда камбағалликни ўлчаш қўлланмасида [1] келтирилган қашшоқлик критерияларини (7) формулада қўллаб ихтиёрий фуқаро ҳолатини(HOLAT2) аниқлашимиз мумкин.

$$HOLAT2 = \begin{cases} \text{“Қашшоқ”, агар } DREY \leq 1,25\$ \\ \text{“Камбағал”, агар } 1,24\$ < DREY \leq 2,5\$ \\ \text{“Ўртачадан паст”, агар } 2,5\$ < DREY \leq 3,2\$ \\ \text{“Ўртacha юқори”, агар } 3,2\$ < DREY \leq 5,5\$ \\ \text{“Ўртacha юқоридан баланд”, агар } DREY > 5,5\$ \end{cases} \quad (8)$$

Мазкур циклларни((3)-(8) формуулардаги ҳисоблашларни такрорлаб, ҳар бир фуқаро учун қўллаш билан республика аҳолиси учун зарур ҳисоблашлар олиб бориш мумкин бўлади.

Факат бунинг (1)-(6) формуулалардаги барча икки ўлчовли параметрларни уч ўлчовли тарзда қайта ифодалаш керак. Мисол учун Dij ни Dzij деб кўрилса, у ҳолда бу параметрни куйидагича тушунилади. Республиkaning z – фуқорасининг i- йил j-ойдаги даромади. Мос равища бошқа параметрлар ҳам шундай ўзgartириб мақсадга эришилади. Натижада, осонгина

(7) ва (8) формулалар орқали республикадаги қашшоқлар, камбағаллар, ўртача яшаётган ёки тўқ яшаётган сонини солиштирадиган маълумотларга эга бўламиз.

Хулоса ва таклифлар

Натижа шунга борадики, моделлаштириш формулаларидан ҳокимият даражасида, ҳаттоқи маҳалла мақомида фойдаланиш учун катта маълумотлар омборлар яратилиши зарур. Акс холда, ёпиқ маълумотлар асосида камбағаликни қисқартириш учун қилинган ҳаракатлар доимо адолатсизлик, номувофиқликка ўхшаш қаршиликлар ва норозичиликларга пайдо бўлади. Бу жараённи бошқарувчи автоматлаштирилган ахборот тизими яратилиши кутилади.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, бу соҳадаги ишларни кенгайтириш, электрон маълумотлар базасини, ундан ҳам тўлиқроқ ахборот сақловчи маълумотлар омборини ишга солиш зарур. Электрон ҳукумат ва электрон тижоратнингнинг бошқа моделларида камбағаликни ҳисобини олиб борадиган шунга ўхшаш моделларни киритиш лозим.

Келгусида эса, BIG DATAларсиз бу ишлар битмаслигини таъкидлаш лозим.

Иқтибослар/Сноски/References

1. Камбағаликни ўлчаш бўйича қўлланма. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Европа Иқтисодий Комиссияси томонидан нашр этилган. Нью-Йорк ва ва Женева, 2017.
2. Бахтишод Хамидов. Бедность в Узбекистане. ЦЭИР. Экономическое обозрение №5 (245) 2020
3. Государственный Комитет Республики Узбекистан по статистике. Доклад программы развития ООН Узбекистан 2030, анализ рабочей группы.
4. Концепция Стратегии развития Республики Узбекистан до 2035 г. Международная негосударственная некоммерческая организация «BUYUK KELAJAK». Материалы подготовленные 2019г.
5. Couldry N., Powell A. Big data from the bottom up //Big Data & Society. – 2014. – Т. 1. – №. 2. – С. 277.
6. Hesse B. W., Moser R. P., Riley W. T. From big data to knowledge in the social sciences //The Annals of the American Academy of Political and Social Science. – 2015. – Т. 659. – №. 1. – С. 16-32.
7. Гулямов С.С., Балтабаева Г.Р. ва бошкалар. Рақамли иқтисодиётда блокчейн технологиялари. Т: “Навруз” нашриёти, 2019 йил. 192 бет
8. Бегалов Б.А., Жуковская И.Е. Методологические основы влияния информационно-коммуникационных технологий на развитие национальной экономики. Монография. Т.: IQTISODIYOT, 2018, 178 с.

ISSN 2181-9491
Doi Journal 10.26739/2181-9491

ИҚТИСОДИЁТДА ИННОВАЦИЯЛАР
1 СОН, 4 ЖИЛД

ИННОВАЦИИ В ЭКОНОМИКЕ
НОМЕР 1, ВЫПУСК 4

INNOVATIONS IN ECONOMY
VOLUME 4, ISSUE 1

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000